

[२०२३] २ एस. सी. आर. १३८

व्यापार कर आयुक्त

विरुद्ध

मेसर्स कुमार पेंटस् आणि मिल स्टोअर्स तर्फे मालक

दिवाणी अपील क्रमांक ५९३७/२०११

०२ मार्च २०२३

[एस. रवींद्र भट आणि दीपांकर दत्ता, जे. जे.]

उत्तर प्रदेश व्यापार कर अधिनियम, १९४८ कलम २ (ई) (आय)- मुळ रंग वेगवेगळ्या रंगांसह मिश्रण केल्याने नवीन उत्पादन तयार होते किंवा नाही-उच्च न्यायालयाने असे म्हटले की मुळ रंग वेगवेगळ्या रंगांसह मिश्रण केल्याने 'नवीन उत्पादन' तयार होत नाही आणि त्यामुळे १९४८ च्या कायद्याच्या कलम २ (ई) (आय) अंतर्गत परिभाषित केल्याप्रमाणे 'उत्पादन प्रसंभाविक प्रक्रिया' मधून आलेल्या परिणामाचा देखील समावेश होत नाही-महसुली विभागाने असा युक्तिवाद केला की ज्या रंगांचे मिश्रण झाले होते त्या उत्पादनाची विक्री होते, त्याचा उत्पादन प्रक्रियेमध्ये समावेश होतो, जे कर आकारणीसाठी नवीन कार्यक्षेत्र निर्माण करते - निर्णित: सदराच्या प्रकरणात, तज्ञांच्या पुराव्यावर आधारित निष्कर्ष असे आहेत की मुळ रंग हा एक भर म्हणून रंगामध्ये मिश्रण केले गेले होते-या दोघांनाही कर भरावा लागला होता-परिणामी वस्तु म्हणजेच वेगळ्या छटाचे रंग हे नवीन व्यावसायिक उत्पादन होत नाही.- नवीन उत्पादन हे रंगच आहे आणि ते उत्पादन दुसरी अशी वस्तु नाही.-न्यायालयाने हे ठरवण्यात काही एक चुक केलेली नाही.

न्यायालयाने याचिका फेटाळली.

निर्णित:

1. महालक्ष्मी स्टोअर्स या न्यायनिर्णयामधे, न्यायालयाने विक्रीकर आयुक्त विरुद्ध पिओ फूड पॅकर्स (१९८०) सप्लीमेंट एस. सी. सी. १७४, आणि चौगुले अँड कंपनी (पी) लिमिटेड विरुद्ध भारत संघराज्य यासारख्या आधीच्या निर्णयांवर भर दिला. यामधे असे सांगितले आहे की वस्तुनिर्माण प्रक्रिया बदलू शकते आणि प्रत्येक प्रकारच्या विविधतेचे उत्पादन करण्याची किंवा वस्तु पूर्ण करण्याची प्रसंभाविक प्रक्रिया कायद्यात नमूद केल्याप्रमाणे 'उत्पादन' म्हणून गणली जाणार नाही, जोपर्यंत त्याचा परिणामचा समावेश नवीन व्यावसायिक वस्तुच्या उदयात होत नाही. [परिच्छेद ७]
2. सोनभद्रा या न्यायनिर्णयामध्ये, या न्यायालयाने त्यांच्यासमोरच्या खटल्यातील तथ्यांचा निर्णय घेताना 'उत्पादन म्हणजे काय' या संदर्भात मोठ्या संख्यात दिलेल्या न्यायनिर्णयांचा हवाला दिला आहे. या न्यायालयाने युनियन ऑफ इंडिया वि. दिल्ली क्लॉथ अँड जनरल मिल्स या प्रकरणात विशेष लक्ष वेधले की 'उत्पादन' म्हणजे 'नवीन वस्तु' अस्तित्वात आणणे आणि याचा अर्थ केवळ वस्तुत काही बदल घडवून आणणे असा होत नाही. महालक्ष्मी स्टोअर या न्यायनिर्णयामध्ये असे म्हटले गेले होते की जोपर्यंत नवीन व्यावसायिक वस्तु उदयास येत नाही तोपर्यंत वस्तूची प्रसंभाविक प्रक्रिया किंवा भिन्नता/परिष्करण हे उत्पादन म्हणून गणले जाणार नाही. ऑस्पिनवॉल अँड कंपनी लिमिटेड वि. आयकर आयुक्त, एर्नाकुलममधील न्यायनिर्णयामधे त्याच तत्त्वाचे पालन केलेले आहे. न्यायालयाने असे म्हटले आहे की उत्पादन हे सामान्यपणे समजून घेतले पाहिजे आणि कच्च्या किंवा तयार केलेल्या सामग्रीपासून वापरासाठी वस्तूचे उत्पादन त्यांना रूप , गुण किंवा संयोजन देऊन केले पाहिजे. तथापि, महत्त्वाचे म्हणजे, असे मानले गेले की जर वस्तुत केलेल्या बदलामुळे 'नवीन' आणि 'भिन्न' वस्तु तयार झाली तर ते 'उत्पादन' होईल. त्यामुळे निर्णायक चाचणी अशी आहे की प्रक्रियेचा परिणाम

(‘उत्पादन’ च्या प्रमाणात) व्यावसायिकदृष्ट्या ओळखल्या जाणाऱ्या नवीन वस्तुचा उगम होणे आवश्यक आहे, केवळ अगोदरच अस्तित्वात असणाऱ्या वस्तुत बदल नाही. [परिच्छेद ९] [१४२-ए-ई]

महाराष्ट्र राज्य वि. महालक्ष्मी स्टोअर्स (२००३) १ एस. सी. सी. ७०: [२००२] ४ पूरक. एस. सी. आर. २९२; सोनभद्र इंधन विरुद्ध व्यापार कर आयुक्त, यू. पी., लखनौ (२००६) ७ एस. सी. सी. ३२२: [२००६] ४ पूरक. एस. सी. आर. २१२; विक्रीकर आयुक्त वि. पिओ फूड पॅकर्स (१९८०) पूरक. एस. सी. सी. १७४: [१९८०] एस. सी. आर. १२७१; चौगुले अँड कंपनी (पी) लिमिटेड वि. युनियन ऑफ इंडिया (१९८१) १ एस. सी. सी. ६५३: [१९८१] २ एस. सी. आर. २७१; युनियन ऑफ इंडिया वि. दिल्ली क्लॉथ अँड जनरल मिल्स (१९६३) सप्ल. १ एस. सी. आर. ५८६; एस्पिनवॉल अँड कंपनी लिमिटेड विरुद्ध, आयकर आयुक्त, एर्नाकुलम (२००१) ७ एस. सी. सी. ५२५: [२००१] २ पूरक. एस. सी. आर. ५५९ -

न्यायनिर्णय कायदा संदर्भ

[२००२] ४ एससीआर २९२ संदर्भ परिच्छेद ४

[२००६] ४ एससीआर २१३ संदर्भ परिच्छेद ४

[१९८०] एससीआर १२७१ संदर्भ परिच्छेद ७

[१९८१] २ एससीआर २७१ संदर्भ परिच्छेद ७

[१९६३] एससीआर ५८६ संदर्भ परिच्छेद ८

[२००१] २ एससीआर ५५९ चा संदर्भ परिच्छेद ८

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण:दिवाणी अपील क्र. ५९३७ / २०११

२००२ च्या टी. टी. आर. क्रमांक ७११अलाहाबाद येथील उच्च न्यायालयाच्या दिनांक १८.०९.२००९ च्या निकाल आणि आदेशावरून. सोबत.

दिवाणी अपील क्रमांक ५९३८ आणि ५९३९ / २०११

वरिष्ठ वकील, आर. के. रायजादा, भक्ती वर्धन सिंग, याचिकाकर्त्यांचे वकील.

चरण्या लक्ष्मीकुमारन, अपेक्षा मेहता, नेहा चौधरी, फाल्गुनी गुप्ता, एम. पी. देवनाथ, अश्वनी कुमार, इति शर्मा, पुनीत शर्मा, अंशय धतवालिया जाब देणार यांचे वकील.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय एस. रवींद्र भट, जे. यांनी दिला

१.या सर्व याचिकांमध्ये जो प्रश्न विचारण्यात आला आहे तो उच्च न्यायालयाच्या या दृष्टिकोनातील अचूकता आहे की सध्याच्या प्रकरणातील उत्पादनाची जी प्रक्रिया झाली-म्हणजे वेगवेगळ्या रंगांसह मुळ रंगाचे मिश्रण-त्याचा परिणाम 'नवीन' उत्पादनात होत नाही आणि त्यामुळे उत्तर प्रदेश व्यापार कर अधिनियम १९४८ ('कायदा') च्या कलम २ (ई) (आय) अंतर्गत परिभाषित केल्याप्रमाणे 'उत्पादन प्रक्रियेच्या' परिणामाचा यामध्ये सामावेश होत नाही.

२. या सर्व प्रकरणांमधील वस्तुस्थिती अशी आहे की करपात्र व्यक्ति हे रंगरंगोटीचे विक्रेते आहेत. महसूल विभागाने असा युक्तिवाद केला की मिश्र रंगांची विक्री जे (डी.

टी. एस. यंत्राच्या मदतीने संगणकीकृत प्रसंभाविक प्रक्रियामधून तयार झालेले) म्हणजेच 'उत्पादन' होय, ज्यामुळे एक नवीन उत्पादन तयार होते, जे कर आकारणीचे एक नवीन क्षेत्र निर्माण करते. दुसरीकडे करपात्र व्यक्तीने असा युक्तिवाद केला की मिश्रण करणे म्हणजे 'उत्पादन' नाही आणि स्थापित तत्त्वांच्या अंमलबजावणीवर, या प्रक्रियेतून कोणतेही नवीन उत्पादन किंवा वस्तू उदयास आलेली नाही. मुळ रंग आणि कलरंट या दोन्हीवर स्वतंत्रपणे कर आकारला जातो, ही नोंद घेण्यासारखी बाब आहे.

३. उच्च न्यायालयाने मागील प्रसंगी करदात्यांचे युक्तिवाद स्वीकारले होते आणि असे म्हटले होते की ही प्रसंभाविक प्रक्रिया 'उत्पादन' म्हणून गणली जात नाही. काही प्रकरणांमध्ये महसुलाच्या अपीलानंतर, या न्यायालयाने तज्ज्ञांचे मत विचारात घेऊन हे प्रकरण नव्याने विचारार्थ पाठवले होते. या प्रक्रियेचे निरीक्षण करण्यात आले आणि दिनांक २१.०४.२००४ ला त्याचा अहवाल देण्यात आला. कानपूरच्या हरकोर्ट बटलर टेक्निकल युनिव्हर्सिटीने जारी केले होते. या अहवालात खालीलप्रमाणे नमूद करण्यात आले आहे: -

"पॉईंट ऑफ सेल" रंगरंगोटी प्रणालींमध्ये वापरलेले रंग, हे इच्छित रंग मिळविण्यासाठी रंगद्रव्य म्हणून वापरले जात असले तरीही, तो एकच रंग आहे. हे रंगाच्या स्वरूपात आहे आणि त्यात मूलभूत घटक आणि वैशिष्ट्ये आहेत. रंगकाम नवीन किंवा वेगळे उत्पादन अस्तित्वात आणत नाही. मूळ रंगाचा वापर देखील रंग म्हणून केला जाऊ शकतो."

४. आक्षेपार्ह आदेशात, महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध महालक्ष्मी स्टोअर्स (२००३) १ एस. सी. सी. ७० मधील या न्यायालयाच्या निर्णयाची दखल घेतल्यानंतर उच्च न्यायालयाने असे म्हटले की सध्याच्या प्रकरणात समाविष्ट असलेली प्रक्रिया 'उत्पादन' नाही. उच्च न्यायालयाने सोनभद्र इंधन विरुद्ध आयुक्त व्यापार कर, यू. पी., लखनौ (२००६) ७ एस. सी. सी. ३२२ मधील निकालात देखील हाच फरक

केला आहे. त्यामुळे उच्च न्यायालयाने त्यांच्यासमोर दाखल केलेल्या फेरविचारांना परवानगी दिली होती.

५. आक्षेपार्ह आदेशातील निष्कर्ष चुकीचे आहेत, असा आग्रह महसूल विभागाने केला आणि उच्च न्यायालय या न्यायालयाच्या निर्णयाला बांधील आहे, असा युक्तिवाद करण्यासाठी सोनभद्र फ्युअल्सवर (वर नमूद केलेले) भर दिला, कारण ते थेट त्याच कायद्यातील 'उत्पादन' या अभिव्यक्तीच्या अन्वयार्थावर होते. सोनभद्र इंधन प्रकरणात, न्यायालयाने विचार केला होता की 'कोळसा' च्या सामान्य वर्णनासह कोळशाच्या कांड्या यांचा या अभिव्यक्तीमध्ये समावेश होतो का. या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की या प्रक्रियेत ब्रिकेटिंग प्रेसमध्ये दाबलेल्या योग्य बांधणीसह चुरा झालेला कोळसा मिसळणे समाविष्ट आहे, ज्यातून नियमित आकाराच्या कोळशाच्या कांड्याचे योग्य प्रकारे कार्बनीकरण केले जाते. ही प्रक्रिया 'उत्पादन' म्हणून मानली जात असे.

६. या कायद्यांतर्गत 'उत्पादन' ची व्याख्या खालीलप्रमाणे आहे: -

२ (ई-१). 'उत्पादन' म्हणजे कोणत्याही वस्तूचे उत्पादन, निर्मिती, खाणकाम, संकलन, उत्खनन, फेरबदल, अलंकार, परिष्करण किंवा अन्य प्रक्रिया, प्रक्रिया किंवा अनुकूलन करणे; परंतु त्यात विहित केल्याप्रमाणे उत्पादन किंवा उत्पादन प्रक्रियांचा समावेश नाही.”

७. महालक्ष्मी स्टोअर(वर नमूद केलेले) या न्यायनिर्णायमध्ये, या न्यायालयाने विक्रीकर आयुक्त विरुद्ध पिओ फूड पॅकर्स (१९८०) सप्लीमेंटएस. सी. सी. १७४, तसेच चौगुले अँड कंपनी (पी) लिमिटेड वि. युनियन ऑफ इंडिया (१९८१) १ एस. सी. सी. ६५३ यासारख्या आधीच्या निर्णयांवर भर दिला. त्यामध्ये असे म्हटले आहे की,

वस्तुनिर्माण प्रक्रिया बदलू शकते आणि प्रत्येक प्रकारच्या भिन्नतेचे उत्पादन करण्याची किंवा वस्तु पूर्ण करण्याची प्रक्रिया कायद्यात समाविष्ट केल्याप्रमाणे 'उत्पादन' म्हणून गणली जाणार नाही, जोपर्यंत त्याचा परिणाम नवीन व्यावसायिक वस्तुच्या उदयात होत नाही.

८. सोनभद्र या न्यायनिर्णयामध्ये, या न्यायालयाने त्यांच्यासमोरच्या खटल्यातील तथ्यांचा निर्णय घेताना 'उत्पादन' म्हणजे काय या संदर्भात दिलेल्या मोठ्या संख्येने निर्णयांचा हवाला दिला. 'या न्यायालयाने विशेषतः युनियन ऑफ इंडिया वि. दिल्ली क्लॉथ अँड जनरल मिल्स (१९६३) सप्लीमेंट १ एस. सी. आर. ५८६ मध्ये दखल घेतली. 'उत्पादन' म्हणजे 'नवीन' पदार्थ अस्तित्वात आणणे आणि त्याचा अर्थ केवळ पदार्थात काही बदल घडवून आणणे असा नाही. महालक्ष्मी स्टोअरमध्ये, असे म्हटले गेले होते की जोपर्यंत नवीन व्यावसायिक वस्तू उदयास येत नाही तोपर्यंत वस्तूची प्रसंभाविक प्रक्रिया किंवा भिन्नता/परिष्करण हे उत्पादन म्हणून गणले जाणार नाही. एस्पिनवॉल अँड कंपनी लिमिटेड वि. पृथक रक्षित आय आयुक्त, एर्नाकुलम (२००१) ७ एस. सी. सी. ५२५ मधील निर्णय त्याच तत्वाचे पालन करतो. न्यायालयाने असे म्हटले की उत्पादन हे सामान्यपणे समजून घेतले पाहिजे आणि कच्च्या किंवा तयार केलेल्या सामग्रीपासून वापरासाठी वस्तूचे उत्पादन त्यांना आकार, गुण किंवा संयोजन देऊन केले पाहिजे. तथापि, महत्त्वाचे म्हणजे, असे मानले गेले की जर वस्तुतः केलेल्या बदलामुळे 'नवीन' आणि 'भिन्न' वस्तु तयार झाली तर ते 'उत्पादन' होईल. त्यामुळे निर्णायक चाचणी अशी आहे की प्रक्रियेचा परिणाम ('उत्पादन' च्या प्रमाणात) व्यावसायिकदृष्ट्या ओळखल्या जाणाऱ्या नवीन वस्तुचा उदय होणे आवश्यक आहे, केवळ अगोदरच अस्तित्वात असणाऱ्या वस्तुतः बदल नाही.

९. सदरच्या प्रकरणात, तज्ज्ञांच्या पुराव्यावर आधारित निष्कर्ष असे आहेत की मूळ रंग एक मिश्रित पदार्थ म्हणून रंगात मिसळला गेला होता. या दोघांसाठी कर भरावा लागतो. परिणामी तयार झालेल्या वस्तू म्हणजे वेगळ्या रंगातून व्यावसायिक उत्पादन

तयार झाले नाही. सामान्य बोलण्यात, नवीन उत्पादन 'रंगा' शिवाय दुसरे काही नव्हते, आणि वेगळी अशी वस्तु ही नाही .

१०. या परिस्थितीत, या न्यायालयाच्या मते, उच्च न्यायालयाने निर्णय घेण्यात काही चुक केलेली नाही. त्यामुळे याचिका अयशस्वी होत आहेत आणि त्यामुळेच त्या फेटाळल्या जात आहेत. प्रलंबित असलेले अर्ज (असल्यास) निकाली काढले जातील. खर्चाबाबत कोणतीही आदेश नाही.

अंकित ज्ञान

याचिका फेटाळण्यात आल्या.

(सहाय्यक: श्लोका साह आणि महेंद्र यादव, एलसीआरए)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.